

Den fjerne præst – den nære menighed

En undersøgelse af præstegårdens betydning for landsognene med særligt henblik
på Ribe Stift

En studieorlovsrapport

af Merethe Jørgensen

sognepræst i Askov

og sygehuspræst på Psykiatrisk Afdeling Esbjerg

Vejleder: Projektleder Hasse Neldeberg Jørgensen

Indhold

Indledning.....	3
1. Præstegården – et historisk rids.....	4
Præstegården i dag.....	6
2. Præstegårde nedlagt i forbindelse med sognesammenlægning i Ribe Stift	7
2.1. Omstændigheder i forbindelse med præstegårdes nedlæggelse	9
2.2 Bortsalg eller alternativ brug af præstegården?	11
2.3 Hvordan var de umiddelbare reaktioner i lokalsamfundet?	11
2.4 Hvordan er situationen/reaktionen i dag?	13
2.5 Ønsker man sig i fremtiden en præstegård i sognet?	15
2.6 Har nedlæggelsen af præstegården haft nogen betydning for det kirkelige liv?.....	15
2.7 Sammenfatning	16
3. Nedlæggelse af en præstegård, fordi præsten flytter i egen bolig	17
3.1 Omstændighederne for nedlæggelsen af præstegården	17
3.2 Bortsalg eller alternativt brug af præstegården?.....	17
3.3 hvordan var den umiddelbare reaktion i lokalsamfundet?.....	18
3.4 Hvordan er situationen/reaktionen i dag?	18
3.5 Ønsker man sig i fremtiden en præstegård i sognet?	18
3.6 Har nedlæggelsen af præstegården haft nogen betydning for de kirkelige forhold?.....	18
3.7 Sammenfatning	19
Afslutning.....	19
Litteraturliste	21
Bilag:	22

Indledning

I det følgende belyses de fordele og ulemper, der er forbundet med sammenlægning af landpastorater, hvor en præstegård nedlægges som tjenestebolig. Hvilken betydning har sådanne ændringer for menigheden? Det er de praktisk- teologiske, det vil især sige de pastoral-teologiske overvejelser omkring embedsboligen, der søges indkredset. Undersøgelsen handler ikke om bygningerne. Præstegårdene som kulturarv vil ikke blive behandlet i dette arbejde.

Hovedkilden til undersøgelsen er interviews med menighedsrådsformænd. Jeg har valgt at spørge menighedsrådsformændene i de berørte sogne, fordi de repræsenterer menigheden, og fordi de helt selvfølgelig er engageret i kirkens liv og vækst. Det er menighedens opfattelse af præstegårdens betydning, der er i fokus og ikke f.eks. præsternes følelser for og imod embedsboligen. Hvor det har været muligt, har jeg også spurgt lokalrådsformænd.

Jeg har stillet seks spørgsmål, der relaterer til præstegård og kirkeliv. Dermed har jeg forsøgt at indkredse, hvad der sker med et sogn, når det ikke længere har en præst boende. Sognesammenlægninger og nedlæggelse af præstegårde er ikke en ny foreteelse. De valgte eksempler er således hentet fra de seneste ti år.

Rapporten er inddelt i tre hovedafsnit: I afsnit 1 indledes der med en kort rids over præstegårdens historie og dens betydning før og nu. Afsnit 2 og 3 omhandler de sogne i Ribe Stift, hvor man har nedlagt præstegårde. Primært de sogne hvor nedlæggelsen er sket som følge af sognesammenlægninger, det kan man læse om i afsnit 2. Afsnit 3 omhandler de sogne, hvor præsten har fået ophævet bopælspligten, fordi vedkommende gerne ville bo i egen bolig. Hvilke tanker er der fra menighedsrådets side forbundet med den beslutning? Til slut sammenfattes de synspunkter, der er kommet til udtryk omkring præstegårdene, og der forsøges uddraget nogle generelle linjer og tendenser i synet på præstegården og dens betydning.

1. Præstegården – et historisk rids

Præsten og præstegården hænger sammen – som kirken og dens amen, fristes man til at sige. Sådan er det de fleste steder i dag og sådan har det næsten altid været. Sognet har lige siden den tidlige middelalder været kirkens vigtigste enhed. Et sogn, en kirke, en præst – og en præstegård. Præstegården eksisterede også før reformationen, da den var en nødvendig del af præstens indtægtskilde. Præsten skulle desuden bo i sognet, så han kunne udøve sin væsentligste forpligtelse; nemlig at være sognets forkynder og sjælesørger ” cura animarum”¹.

Det er imidlertid oftest den lutherske præstegård, vi tænker på, når vi tænker på præstegården. Præstegården får da også en større rolle efter reformationen. I løbet af senmiddelalderen gik embedsboligordningen i sognene mere eller mindre i opløsning. Tidligere var klostre og domkapitler mange steder kirkeejere, og de lod kirkerne betjene af præsteviede munke eller kanniker, der blev sendt ud fra klostrene eller domkapitler i de større byer. Det betød, at der i visse områder stort set ikke boede præster på landet. Med reformationen bliver præstegårdene på landet et særligt indsatsområde. Man lagde vægt på, at den præstelige betjening på landet skulle styrkes. Præsterne skulle igen bebo præstegårdene. Bopælspligten eller recidenspligten blev indskærpet selv om det i begyndelsen var svært²

Sogneinddelingen holder man også efter reformationen fast ved. Et sogn, en kirke, en præst og en præstegård. Det vil sige, de steder, hvor et sogn ikke kan forsørge en præst, bliver sogne lagt sammen. Sådan som vi også kender det i dag, hvor flere landsogne tilsammen udgør et pastorat med én præst. Ved reformationen lagde man således sogne sammen, ja man nedlagde sågar sogne og rev kirker ned, selv om det var undtagelsen.

På længere sigt betød den lutherske kirkes insisteren på bopælspligten, at der igen kom til at bo præster i alle afkroge af landet. Med cølibatets ophævelse betød reformationen også, at der nu kom til at bo en familie i præstegården. Præstefamilien kommer til at præge livet på landet de følgende århundreder.

¹ J.L. Balling og P.G.Lindhardt: ”Den nordiske kirkes historie. p 83

² Flemming Jerk: ”Gamle danske præstegårde”: Christian d. 3. må i 1551 med beklagelse konstatere at ”præsterne indflytte i købstæderne og feste bønderne i deres præstegårde og derved forfalder og døelægges præstegårdene” p18

Mange steder får de status af idealfamilie (Som Luther og Katarina von Bora i årene efter reformationen blev et ikon på den ideelle familie, og enhver luthersk præst med respekt for sig selv havde deres portrætter hængende). Præsten skal ikke længere tjene Gud ved at lukke sig inde i et kloster i bøn og kontemplation, men derimod leve et liv i kald og stand som alle andre. Det almindelige liv er i luthersk forstand en form for præstegerning.

Helt almindeligt er det liv der leves i præstegårdene dog ikke. I Georg Hansens bog "Præsten på landet i det 18. årh." fra 1949, redegøres der udførligt for indbo og indkøb i præstehusholdningerne. Det fremgår tydeligt, at levestandarden er højere hos præsten end hos bønderne omkring ham. Der er f.eks. bøger i huset, der bliver spillet musik, møblerne er af en bedre kvalitet og maden der bliver spist og det som bliver drukket er bedre end bøndernes mad og drikke.

Med reformationen bliver præsterne også bedre uddannet. I 1600tallet sker der en stærk akademisering og professionalisering af præsteembedet. I Danmark beslutter Christian d. 4 i 1629, at ingen kan få et præstekald uden først at have bestået en teologisk embedseksamen fra et universitet³. Præsten er en lærd person, og det får også betydning for livet på landet. Præsten og hans familie bliver en inspiration for mange.

Endelig skal det også nævnes, at præsten bliver embedsmand. Han varetager ikke bare kirkens, men også statens/ kongens interesser. Præstegården rækker dermed ud over sig selv. Den bliver bærer af det offentlige Danmark. Den repræsenterer "systemet". I præstegården skal fødsler og dødsfald anmeldes og registreres, her skal kommende brudepar stille til samtale, og her bliver konfirmanderne undervist og overhørt. Præstegården repræsenterer embedet, den bliver en institution og dermed mere end blot en bolig for en familie, hvilket også afspejler sig i mange af de ældre præstegårdes arkitektur.

Skal man trække nogle af de her nævnte punkter op til vore dage, må man konstatere, at meget har ændret sig. Præstegården tjener ikke længere som indtægtskilde for præsten. Der er kommet nye samarbejdsformer, storpastorater, kvoteordninger, teams gør det nogen steder mindre oplagt at præsten bor i et

³ Georg Hansen: Præsten på landet i det 18.årh..p15

bestemt sogn. Mange steder skrumper menigheden, folk flytter væk og færre går i kirke. Præsters forhold til privatliv og fritid afspejler det øvrige samfunds, ligesom samlivsformerne har ændret sig, så billedet af præstefamilien nu er ligeså varieret og sammensat blandt præster som blandt alle andre. Præsteægtefællen er heller ikke længere et selvfølgeligt vedhæng, men en person med en selvstændig karriere og egne ønsker til bolig mm. Det er alt sammen med til at udfordre problematikken omkring embedsboligen.

Præstegården i dag

Spørger man i Den danske Præsteforening, hvordan præsteforeningen, der varetager præsters interesser, ser på præsteboligen i dag svarer Niels Vincens Grunnet, der er formand for boligudvalget: "Præsteforeningen har ikke nogen egentlig boligpolitik. Overordnet fastholder DDP, at tjenesteboligen er et arbejdsvilkår (og arbejdssted), som er et gode for sognets tilgang til præsten og for den sammenhængskraft, som ikke mindst på landet kan være vigtig."

Generelt er der, de sidste ti år blevet flere præstestillinger uden bopælspligt. Ca 1/3 af alle stillinger, det gælder også overenskomstansatte præster, er uden bopælspligt. Det giver ifølge Niels Vincens Grunnet en passende fleksibilitet og muligheder for de præster, der ikke ønsker tjenestebolig.

Præsteforeningen ønsker ikke at opstille en nøgle eller en standard for, hvornår menighedsråd kan få lov til at sløjfe en tjenestebolig. Det er de lokale forhold og forhandlinger med provstiudvalg og biskop, der afgør det. Men det hører til de absolutte undtagelser at en kirkebogsførende præst bliver fritaget for bopælspligten⁴.

Det er status i dag. Præst og præstebolig hører stadig sammen og der er ingen planer om at ophæve bopælspligten for præster – dog med mulighed for en del undtagelser.

⁴ Se bilag 1

Er præstegården et kardinalpunkt for den lutherske kirke? I en artikel i Haderslev stiftsbog af Eberhard Harbsmeier om den lutherske præstegård, argumenterer han på luthersk pragmatisk vis vedrørende præstegårdene: "Som så meget andet i kirken er præstegården en ganske verdslig ting, man kan have den, man kan også lade være – afgørende er, hvad der bedst fremmer evangeliets forkyndelse"⁵. Kirken står og falder ifølge Eberhard Harbsmeier ikke med præstegården. Nogen steder er den overflødig (og dyr), andre steder giver den god mening. Hvordan udøves "cura animarum" bedst i det 21. årh., det er fortsat spørgsmålet, også når det drejer sig om præstegårdens betydning.

2. Præstegårde nedlagt i forbindelse med sognesammenlægning i Ribe Stift

I Ribe Stift er der pt 132 præsteboliger til 109 pastorater og 204 sogne. 3 præster har dispensation til ikke at bo i boligen. 72 sogne har aldrig haft en præstegård.

I forbindelse med sognesammenlægning eller ændring i præstestillingens normering er i alt 10 præstegårde blevet nedlagt i Ribe Stift inden for de sidste 10 år.

Der er tale om meget små sogne. Kun et enkelt af sognene har over 1000 indbyggere, heraf er 1102 medlemmer af Folkekirken. De øvrige sogne har under 800 medlemmer. Det mindste af sognene har kun 262 folkekirkemedlemmer. Det største af sognene havde været et pastorat for sig selv. Men de øvrige sogne havde været to-sogns pastorater, hvor "makker-sognet" havde været tilsvarende størrelse eller mindre. I et par tilfælde havde sognene givet bistand til større sogn. Ved embedsledighed blev det fra biskoppens/ stiftets side gjort klart for de omtalte sogne at stillingen ikke ville kunne opslås i sin tidligere form.

Endelig var der i forbindelse med kommunalreformen i 2007 et ønske om, at provstiafgrænsninger skulle følge kommunegrænser og stiftsgrænser. Ved

⁵ Eberhard Harbsmeier: Den lutherske præstegård. Haderselv Stiftsbog 44 (2009) p 17

embedsledighed har man forsøgt at "rydde op", der hvor provstigrænses og kommunegrænser ikke var overensstemmende.

Kravet om sognesammenlægninger er kommet oppefra! Ingen af de 10 sogne har af sig selv ønsket at ændre pastorats-strukturen. Alligevel er det mit indtryk, at sognesammenlægning ikke i sig selv er et problem. I hvert fald ikke når tingene er kommet lidt på afstand! Der hersker en stemning af mild resignation overfor spørgsmålet om sognesammenlægning. Man er i de små sogne godt klar over, at tiden er løbet fra de helt små enheder, og ønsker man fortsat at have en præst i nærområdet, så må man gå sammen i større enheder. Problemerne opstår, når man bliver skilt fra et sogn, som man har et mangeårigt tilhørsforhold til og måske bliver lagt sammen med sogne, som man ikke føler en samhørighed med. **Processen** er her afgørende. Føler man, at man har haft medindflydelse, og der er blevet lyttet til sognet, går sammenlægningen bedre end de steder, hvor der fra Stiftets side er blevet trukket en streg i sandet, som sognene derefter har at indrette sig efter.

Når flere sogne bliver lagt sammen, kan der komme en præstegård i overskud. Også det giver anledning til diskussioner. Hvilken vælger man at beholde? I et tilfælde er det den mest smukke og bevaringsværdige, man har valgt at beholde. Netop fordi den var smuk og bevaringsværdig, mens den præstegård, der blev nedlagt var et parcelhus fra 70'erne. I et andet tilfælde har man nedlagt den smukke og bevaringsværdige præstegård til fordel for en præstebolig bygget i 1990 i det lidt større nabosogn.

Med andre ord; nedlæggelsen af præstegårde følger ikke et bestemt mønster. Der er ikke nogen tommelfingerregel, hverken når det gælder nedlæggelse eller bevarelse af præstegårde. Det er ikke husene i sig selv, der afgør det. Der, hvor man skal vælge mellem to præstegårde, forsøger man så vidt muligt at centrere pastoratets aktiviteter i det område, hvor de fleste mennesker bor og færdes. Skolen er i den forbindelse et godt pejlemærke.

I det følgende vil jeg kort skitsere omstændighederne omkring nedlæggelsen af præstegårde i de 10 sogne (benævnt **a-j**). Jeg har valgt at anonymisere sognene, da de menighedsrådsformænd, jeg har talt med, udelukkende har talt på egne vegne. Det er deres personlige oplevelse af forholdene omkring nedlæggelse af

præstengården, jeg har spurgt til, og deres udtalelser kan derfor ikke gøres til en officiel eller generel eller for den sags skyld faktisk erklæring

Menighedsrådsformændene er blevet stillet seks enkle spørgsmål:

1. hvilke omstændigheder lå til grund for nedlæggelsen?
2. Bort salg eller alternativt brug?
3. Umiddelbare reaktioner? Var der protester i lokalsamfundet?
4. Situationen/ reaktionen i dag?
- 5 Ønsker man sig i fremtiden en præstebolig i sognet ?
6. Har nedlæggelsen af præstegården haft nogen betydning for det kirkelige liv? I kirken og udenfor?

2.1. Omstændigheder i forbindelse med præstegårdens nedlæggelse

a. I forbindelse med præsteskitte blev en stilling, der tidligere havde udgjort et selvstændigt pastorat dog med bistand til et større sogn, lagt sammen med det større sogn til et fælles pastorat, dog fortsat med eget menighedsråd. Procentuelt blev præstenormeringen beskåret, og præstegården blev i den forbindelse nedlagt.

b. I forbindelse med præsteskitte blev to små to-sogns-pastorater lagt sammen til ét. Et af sognene gik til et andet stift og i et af sognene blev kirken gjort til lejlighedskirke. Tilbage var to sogne med hver deres præstegård. Her valgte man at beholde den gamle bevaringsværdige, mens den anden, et parcelhus fra 70erne, blev nedlagt/solgt.

c. I forbindelse med præsteskitte blev stillingen omlagt. Pastoratet blev nedlagt og sognet blev indlemmet i nabosognet i et fælles pastorat. I det nye pastorat havde man i forvejen en 100% præst, der nu også skulle være præst i sogn c og en nyansat præst skulle nu være 60% præst i begge sogne og skulle desuden have en kvote som 40% som religionspædagogisk konsulent i Ribe Stift. I første omgang bibeholdt man præstegården. Men da præst nummer tre i løbet af kort tid skulle ansættes, blev stillingen opslået uden bopæl.

d. I forbindelse med præsteskitte valgte man at lægge pastoratets to små sogne ind under nabosognet, der således blev et tresogns pastorat. Det blev nabosognets præstegård, det største af det tre sogne, der blev opretholdt. Præstegården er fra 1990. Her boede præsten allerede. Den gamle bevaringsværdige præstegård i sogn **d**, blev nedlagt.

e. I forbindelse med præsteskitte blev pastoratet delt. Efter en tids diskussion blev det vedtaget – uden menighedsrådets accept, at sognet blev lagt sammen med det større nabosogn, og præstegården blev nedlagt.

f. I forbindelse med præsteskitte blev pastoratet med to sogne lagt sammen med et andet to-sogns-pastorat. I den forbindelse blev præstegården nedlagt og præsten fra nabosognet betjener nu i alt fire sogne.

g. I forbindelse med præsteskitte blev to pastorater med i alt fire sogne lagt sammen til ét pastorat. Sognepræsten i sogn **g** blev præst for alle fire sogne med bopæl i sin "egen" præstegård. Efter nogle år valgte man også at nedlægge den præstegård, og i stedet bygge en ny præstegård i midten af det nye pastorat. Her har alle sognene fælles skole.

h. Da præsten rejste, blev de to landsogne lagt ind under pastorat **g**. De første år med præstegård i sogn **g**. Derpå valgte man at bygge en ny præstegård i sogn **h**, centralt i pastoratet.

i. I forbindelse med præsteskitte blev to et-sogns-pastorater lagt sammen til, og det største af sognenes præstegård blev bibeholdt.

j. I forbindelse med præsteskitte blev et tresognspastorat skilt ad og bragt ind i nye sammenhænge. To af sognene blev lagt sammen med et større by-sogn. Det tredje sogn med præstegården blev lagt sammen med et andet to-sogns-pastorat. Diskussionen om hvilken præstegård, der skulle bevares blev lagt ud til menighedsrådene. Men det endte med at blive afgjort af biskoppen, der mente, at præstegården skulle ligge i det største af de to sogne.

2.2 Bortsalg eller alternativ brug af præstegården?

Hvad har man så valgt at gøre med den præstegård, hvor der ikke længere skulle bo en præst? Her har man i alle tilfælde valgt at sælge præstegården. Nogle steder efter en vis betænkningstid. I et enkelt tilfælde (sogn **d**) valgte man i første omgang at leje præstegården ud. Man var ked af at slippe den, da det var en meget smuk præstegård. Men det endte med, at den alligevel blev solgt. Det var ifølge menighedsrådsformanden forbundet med for meget besvær at være udlejer. I sogne har man fortsat lejet sig ind i konfirmandstuen, så man har et sted at undervise konfirmander og et sted at afholde møder og foredrag. Det er dog en løsning, der også er forbundet med problemer. Præstegården og dens gårdsplads og øvrige omgivelser bliver ikke længere holdt af kirkens personale. Plejestandarden er ikke længere kirkens ansvar og er nu på et lavere niveau end før. Det piner menigheden at se. Derfor ønsker man sig sit eget sognehus gerne tæt på kirken.

2.3 Hvordan var de umiddelbare reaktioner i lokalsamfundet?

Til spørgsmålet om de umiddelbare reaktioner på nedlæggelsen af præstegården, kan man sige, at reaktionerne i de ti sogne spænder fra accept, ja nærmest ligegyldighed, til stor vrede og frustration. De steder, hvor nedlæggelsen af præstegården er gået gnidningsfrit, er især de steder, hvor præstegården har ligget isoleret for sig selv. På afstand af, hvor mennesker i sognet faktisk bor. Her har præstegården ikke haft nogen stor betydning i menighedens bevidsthed. Her prioriterer man faktisk, at præstegården i stedet ligger der, hvor mennesker bor og færdes, og der hvor f.eks. skolen ligger. En enkelt menighedsrådsformand gav udtryk for, at det også havde været meget dyrt at holde præstegården vedlige, og de var derfor lettet over at være sluppet af med den tyngende udgift. Nogle gav også udtryk for at de ikke havde set specielt meget til præsten, selv om vedkommende boede i præstegården i sognet og derfor ikke følte det store tab. Der, hvor tabet af præstegården bliver begrædt mest, er der, hvor præsten har taget aktivt del i lokalsamfundet. Hvor præstegården var et sted, hvor folk kom. Som en menighedsrådsformand udtrykte det, så var det mere personligt at komme i præstegården end i det sognehus, som de nu har fået i stedet. Sognehuset opleves som mere anonymt. I et sogn gik bølgene så højt i forbindelse med

sognesammenlægning og nedlæggelse af præstegården, at hele menighedsrådet gik af i vrede.

I sogn **a** blev det meddelt som en efterretningssag fra biskoppen, at den ledige præstestilling ikke ville blive slået op med bopælspligt, og at sognet skulle lægges sammen med nabosognet til et storpastorat med i alt tre præster. Reaktionen var afdæmpet.

I sogn **b** var der ikke begejstring for sognesammenlægningen. Den geografiske tilknytning mellem sognene er svag, og man var ked af at skulle af med præstegården.

I sogn **c** blev sognesammenlægningen i første omgang accepteret, men da præstegården i forbindelse med præsteskitte blev nedlagt, protesterede menighedsrådet.

I sogn **d** var der til at begynde med store protester mod nedlæggelsen af præstegården. Man var stolt af sin smukke præstegård, og ønskede, at den skulle være pastoratets præstegård.

I sogn **e** var der store protester mod sognesammenlægningen. Menighedsrådet var blevet hørt i sagen, og havde haft mange forskellige forslag i spil. Da den endelige beslutning blev truffet, følte menighedsrådet sig dog fuldstændig overhørt. Menighedsrådet gik af i vrede – ikke så meget over nedlæggelsen af præstegården, som over måden, hvorpå sognesammenlægningen var foregået på.

I sogn **f** mødte nedlæggelsen af præstegården meget lidt modstand. Præstegården var placeret for sig selv uden for landsbyen, og havde ikke nogen praktisk eller følelsesmæssig betydning for menigheden.

I sogn **g** og **h** betød sognesammenlægningen, at der efter en tid blev nedlagt to præstegårde og bygget en ny i midten af pastoratet. Nedlæggelsen af de to præstegårde skete stort set uden protester, da de begge to var placeret uhensigtsmæssigt i forhold til menigheden. Sognesammenlægningen gav dog anledning til protester især fra nabosognet til sogn **h**, hvor der ikke var en præstegård. Men her følte man sig nu som udkant i forhold til de tre øvrige sogne.

I sogn **j** var der til at begynde med stor vrede over nedlæggelsen af præstegården. Man mente at man havde en både smuk og velholdt præstegård, og menighedsrådet var ifølge menighedsrådsformanden af biskoppen blevet stillet i udsigt, at en y præst selv måtte vælge, hvilken af det nye pastorats to præstegårde vedkommende ønskede at bo i. Men biskoppen ombestemte sig og besluttede, at præstegården skulle ligge i det største af sognene og dermed blev sogn **j**'s præstegård nedlagt-

2.4 Hvordan er situationen/reaktionen i dag?

Tiden læger alle sår, siger man. Ikke altid men ofte. I sogn **a** er man i dag så uhyre tilfreds med den præst, man har fået, at man ikke længere ser det som et problem, at vedkommende ikke bor i sognet. Desuden er den nu nedlagte skole blevet lavet om til et medborgerhus, som kirken også benytter, og det har på mange måder erstattet præstegården. Det har også gjort, at kirken fortsat er synlig og tilstede i lokalsamfundet. Det, der i første omgang så ud som et tab for lille landsogn, er blevet vendt til noget positivt. Der er i alt tre præster i pastoratet, men det er især en bestemt præst, der betjener sognet. Fra præstens side bliver sognet behandlet som et landsogn og ikke bare en del-funktion af et større by-sogn. F.eks. tager præsten med til begravelseskaffe i landsognet, hvad vedkommende ikke gør ved begravelse i byen.

I sogn **d** faldt tingene på plads, da man skulle vælge ny præst. Man havde ved sognesammenlægningen, to små sogne blev lagt sammen med et lidt større, "arvet" en præst fra det lidt større nabosogn, som var højt respekteret og afholdt, men som de to nye sogne ikke rigtig følte var deres præst. Ved præsteskitte var alle tre sogne med til at vælge ny præst. Alle tre sogne i det nye pastorat fik dermed indflydelse på valget af den fælles præst. Det har gjort samarbejdet mellem de tre sogne lettere. Og da det samtidig var en moden præst med lang erfaring, de fik, har det alt sammen været med til at overvinde eventuelle gnidninger, og man har fundet ud af at fordele forskellige arrangementer i de tre sogne, så alle bliver tilgodeset.

I sogn **e**, hvor man var meget forbitret over sognesammenlægningen og nedlæggelsen af præstegården, går det i dag ganske godt. Et nyt menighedsråd har valgt at gå positivt til de nye realiteter, og det har vist sig at de er blevet meget glade

for den præst, som de ikke selv har valgt, men som de fik i forbindelse med sognesammenlægningen. Der er kommet nye aktiviteter i sognet, som har været succesfulde.

I sognene **g** og **h** blev to præstegårde med års mellemrum nedlagt, og der blev bygget en ny i skolebyen, der ikke har nogen kirke, men er det naturlige midtpunkt for livet i de fire sogne i pastoratet. For nogle få ældre i sognet har det været et tab at man ikke længere kan komme i præstegården. Men set med menighedsrådsformandens briller, har det været en helt logisk udvikling. Udviklingen har overordnet set været positiv; man har forsøgsvis lavet et pastoratsråd og formanden havde ligefrem en vision om at nedlægge de fire kirker hvoraf tre er middelalderlige og i stedet bygge en ny fælles kirke i den landsby, hvor præstegården ligger og hvor børnene går i skole. Det skal lige nævnes, at der i de fire sogne og dermed heller ikke i "centerbyen" findes nogen forretninger.

I sogn **i** faldt gemytterne til ro, da der blev bygget et sognehus i stedet for præstegården. Det gjorde at man igen følte at der var aktivitet omkring kirken, og sognehuset bliver betragtet som et stort aktiv i sognet. Sognehuset bliver flittigt brugt.

I sogn **j**, hvor der var stor vrede og nedlæggelsen af præstegården – og måden det var foregået på, er man trods alt kommet videre. For pengene, der kom ind for salget af præstegården, har man købt en nedlagt sparekasse, som man har indrettet til sognehus i pastoratets skoleby. Det er blevet en stor succes. Her kan mange mennesker mødes og der er både mødelokaler og kontorfaciliteter. Præstegården savner man ikke længere.

Men det er ikke alle steder, det er gået godt. Det gælder for eksempel de sogne, hvor sognesammenlægningen ikke har været helt vellykket. Tilknytningspunkterne mellem de sammenlagte sogne har måske været for få, man føler sig måske geografisk vendt i en anden retning. I det ene tilfælde (sogn **b**) har samarbejdet i det nye pastorat været vanskeligt. Man føler sig lidt rodløs, blev der sagt. Lokalrådsformanden savnede at se præsten ved lokale arrangementer i byen, som de tidligere havde været vant til. Tabet af præstebolig og præst har skabt en følelse af deroute. Og den nye præst, som de ikke har noget dårligt at sige om, og som de også selv havde været med til at vælge, har ikke kunnet opveje den følelse. Ligesom

et nyt sognehus ved kirken ikke i dette tilfælde kunne modsvare, det de havde før. Sognehuset opleves upersonligt i forhold til at komme i præstegården

I sogn **c** er sammenlægningen med det større by-sogn heller ikke blevet helt godt. Især fordi skolen i mellemtiden er blevet nedlagt, og børnene der før gik i skole i by-sognet, nu går i skole i en helt tredje by. Faktisk går børnene i skole fem forskellige steder. Endvidere er der et storebror/ lillebror kompleks. Man kunne fra det lille landsogns side have ønsket sig, at der var et andet lille sogn i pastoratet, så de var to små sogne overfor det store sogn. Da der har været meget udskiftning blandt præsterne og mange vikarer, har de i sognet en følelse af, at de ikke længere ved, hvem der er deres præst.

I sogn **f** var der ingen protester over nedlæggelse af præstegården, og man var også enige i det fornuftige i en sognesammenlægning med nabosognene. Men sammenlægningen har dog ikke været problemfri. Det har været vanskeligt for præsten at overtage og overkomme to nye sogne. Det er endt i sygemelding og vakance!

2.5 Ønsker man sig i fremtiden en præstegård i sognet?

Spørgsmålet om man kunne ønske sig en præstegård igen bliver entydigt besvaret med et nej. De steder hvor man i forbindelse med sognesammenlægning har nedlagt en præstegård, nærer man ingen illusion eller forhåbning om, at der igen skulle komme en præstegård. I sogn **c** blev det udtrykt sådan, at man nu bare kæmper for at bevare et menighedsråd, og undgå sammenlægning i et pastoratsråd. I sogn **f** er der pt embedsledighed, og det fik menighedsrådsformanden til at sige: "at hun 100 gange hellere ville have en god præst, end en præst der bor der". "Det er den gode præst der betyder noget".

2.6 Har nedlæggelsen af præstegården haft nogen betydning for det kirkelige liv?

Hvad er bundlinjen? Har nedlæggelsen af præstegården haft betydning for det kirkelige liv i og udenfor kirken? Spørgsmålet er svært at svare meget klart på. De fleste svarer, at det har det ikke. Ja, nogen synes ligefrem det er blevet bedre, sogn **a** er fuldt ud tilfreds med tingenes tilstand også kirkeligt. I sogn **e** synes man at

kirkelivet og kirkegangen er blevet bedre, til trods for at præstegården er blevet nedlagt og man blev "pålagt" en anden præst. Her er der sket en stigning i sognets aktiviteter, som også smitter af på kirkegangen.

I sogn **f** blev sognesammenlægningen egentlig modtaget positivt. Alligevel har den haft sine omkostninger. De ændrede forhold har ifølge menighedsrådsformanden nok haft en negativ virkning på kirkegangen. Man håber nu, at en ny præst og en tilpasning af arbejdsopgaverne kan være med til at samle pastoratet og løfte kirkelivet igen.

I sogn **g** og **h** er man grundlæggende glad for de forandringer der er sket kan man muligvis spore et let fald i kirkegangen, men det er svært at afgøre om det skyldes sognesammenlægningen. Flere af de trofaste kirkegængere har søgt en frimenighed i stedet. En udvikling der ikke alene kan tilskrives sognesammenlægningen, men også var en protest mod daværende kirkeminister Manu Sareen. Trods det er det fortsat et meget kirkeligt aktivt pastorat, der i forhold til sognenes størrelse kan glæde sig over meget god kirkegang.

I sogn **j** er der embedsledighed igen, to præster er rejst efter kun en kort årrække. Med det nye sognehus i hovedbyen, overvejer man nu om man evt. frivilligt skulle gå sammen med nabopastoratet og slå sig sammen til et storpastorat med to præster og kun én embedsbolig. Sognehuset har gjort behovet for en præstegård mindre påtrængende. Og man ser en stilling uden bopælspligt som en mulighed for at få et bredere ansøgerfelt og måske få en præst, der vil blive i længere tid, hvilket vil være gavnligt for kirkelivet.

2.7 Sammenfatning

Det billede der tegner sig af præstegårdens betydning for landsognene er ikke entydigt. Når en præstegård nedlægges, f.eks. i forbindelse med en sognesammenlægning, kræver det en efterfølgende positiv indstilling og en bevidst arbejdsindsats fra både menighedsråd og præst. Det er vigtigt at sognet stadig kender sin præst og er fortrolig med vedkommende. Det er også vigtigt at menighedsrådet melder sig på banen i det lokale med initiativer og arrangementer udover gudstjenesten. Gode kirkelige forhold kræver ikke nødvendigvis en præst der

bor i sognet. Men det kræver en god og nærværende præst, et positivt menighedsråd og stabile forhold dvs. ikke alt for mange præsteskit og vikarer. Endelig skal der helst være en indre geografisk logik i sognesammenlægningen. Det er nok her, de største udfordringer ligger: Hvordan tegner man nye pastoratsgrænser, hvilke tilknytningsforhold er der sognene imellem, og hvordan fungerer store og små sogne i forhold til hinanden?

3. Nedlæggelse af en præstegård, fordi præsten flytter i egen bolig

Men præstegårde bliver ikke nedlagt pga. strukturændringer. I Ribe Stift er der desuden 4 eksempler på præstegårde der er blevet nedlagt af andre grunde. Her besvares spørgsmålene forståeligt nok anderledes end i den foregående gruppe. Jeg har inddelt svarene i wzxy

3.1 Omstændighederne for nedlæggelsen af præstegården

I tilfælde **w** giftede præsten sig med en lokal landmand, som var nødt til at bo på sin gård. Præstegården var desuden stor og utidssvarende og den lå afsides. Det var ikke et sted mange mennesker kom, derfor ophævede man boligpligten for præsten og nedlagde præstegården.

I tilfælde **z** var det problemer med skimmelsvamp kombineret med præstens ønske om at bo i eget hus. Præstegården var fra 1990 og upraktisk indrettet.

I tilfælde **x** var der igen tale om problemer med skimmelsvamp, samtidig ønskede præsten at købe sit eget hus. Præstegården var i forvejen et almindeligt parcelhus, der ikke som sådan repræsenterede kirken.

I tilfælde **y** var præsten utilfreds med præsteboligen fra 1973, der var upraktisk indrettet. Præsten foreslog, at man generhvervede den gamle præstegård fra 1872, der lå udenfor hovedsognet. Det mødte imidlertid stor modstand og forslaget blev nedstemt. For ca. 10 år siden bad præsten om ophævelse af bopælspligten, fordi han ønskede at flytte i egen bolig. Det blev uden problemer bevilget.

3.2 Bortsalg eller alternativt brug af præstegården?

I alle fire tilfælde har man solgt præstegården. I sogn **w** har man bygget et sognehus tæt på kirken. Hos **z** har man solgt præstegården, men man lejer på årsbasis

konfirmandstuen, hvor man underviser konfirmander og har møder for sognet. I tilfælde **x** blev præstegården ganske enkelt solgt. Det gjorde den også i sogn **y**, hvor man i stedet byggede et sognehus med mødelokaler og kontorer tæt på kirken.

3.3 hvordan var den umiddelbare reaktion i lokalsamfundet?

Der var ingen protester i forbindelse med salget af præstegårdene i de fire sogne. Præstens ønske om at fraflytte præsteboligen er blevet mødt med forståelse og accept i sognet. De præster der er fraflyttet tjenesteboligen har alle sammen købt bolig i sognet eller meget tæt på. Det betyder at den lokale forankring stadig er til stede – ja, måske endda er blevet styrket! Samtidig siger man i sognene **wzx**, at man ikke ville have givet tilladelse til fraflytning af tjenesteboligen, hvis præsten havde ønsket at bo i den nærmeste storby. I sogn **y** har man ikke en afgjort mening om det spørgsmål, da man allerede har en deltidsansat præst uden bopælspligt, som bor i sognet.

3.4 Hvordan er situationen/reaktionen i dag?

I dag har forholdene i de fire sogne ikke ændret sig, man er fortsat tilfreds med forholdene, som de er.

3.5 Ønsker man sig i fremtiden en præstegård i sognet?

Sognene **wzx** siger samstemmende, at man ønsker sig en præstebolig igen. I sogn **w** forestiller man sig i menighedsrådet, at man ved præsteskitte vil købe sig en ny og tidssvarende præstebolig. Det samme gælder de to andre sogne. Man har altså ikke opgivet tanken om at præsten skal bo i en tjenestebolig, og at der skal være bopælspligt i sognet. I sogn **y** har man som det eneste sted ikke taget stilling til spørgsmålet, men man forestiller sig ikke, at der skal være en præstebolig i sognet. Om det vil gøre en forskel, hvis præsten ikke ønsker at bo i sognet, vil man afvente og se.

3.6 Har nedlæggelsen af præstegården haft nogen betydning for de kirkelige forhold?

De kirkelige forhold både i kirken og udenfor har som det fremgår ikke lidt skade af at præsten er flyttet i egen bolig.

3.7 Sammenfatning

Sammenfattende kan man sige at nedlæggelsen af præstegårde, fordi præsten flytter i egen bolig har været uproblematisk. Det har det været bl.a. fordi de præstegårde, der blev nedlagt og solgt enten var parcelhuse af nyere dato, som ikke vakte følelser i sognet eller en præstegård, som lå så afsides i forhold til sognebørnene, at den reelt ikke havde nogen betydning i sognet. Dertil kommer, at alle fire præster ønskede at flytte i egen bolig i sognet, hvilket gjorde at deres loyalitet overfor sognet ikke kunne betvivles.

Afslutning

”Cura animarum” omsorg for sjælene. Det var og er en af præstens væsentligste forpligtelser. Traditionelt har denne forpligtelse betydet at præsten skulle bo blandt sine sognebørn og i princippet stå til rådighed med sin person døgnet rundt. Blandt andet derfor bor præster i præstegårde. I en kronik i kristelig Dagblad med titlen: ”Tryghed til salg”, skriver Ole Juul om trygheden ved at der lys i præstegården og man kan ringe på døren og få en snak, når det skal være⁶.

I Norge afskaffede man i 2015 bopælspligten for præster. Det forholder den norske sømandspræst Torbjørn Holt sig meget kritisk til. I en artikel i det norske tidsskrift kirke & kultur skriver han, at det, at præsten som kirkens synligste repræsentant bor midt i menigheden, netop er det, der er med til at give kirken troværdighed⁷. Tryghed og troværdighed er nøgleord i denne sammenhæng.

I Danmark har vi fortsat bopælspligt for præster, og der er ikke noget der tyder på at den bopælspligt bliver ophævet lige med det samme jvf. Den danske Præsteforening⁸.

Ikke desto mindre er situationen den, at sogne bliver slået sammen og præstegårde bliver nedlagt eller præsten flytter i egen bolig. Ligesom der i stadig flere tilfælde gives mulighed for dispensation fra bopælspligten. Er det kirkens troværdighed og menighedens tryghed, der hermed sættes på spil?

⁶ Ole Juul: Tryghed til salg. Kronik i Kristelig Dagblad 27.08.2015

⁷ Torbjørn Holt. Norsk kirkeliv sett fra England. Kirke & kultur 1/2016 p28

⁸ Se bilag 1

Formålet med denne studieorlov har været at undersøge, hvad opgivelsen af præstegården betyder. Resultatet er ikke entydigt. Overordnet kan man sige, at ingen af de adspurgte menighedsrådsformænd har sat spørgsmålstegn ved selve bopælspligten (enkelte menighedsrådsformænd har på grund af præstemanglen været villig til at se bort fra bopælspligten for at få gode ansøgere til en ledig stilling, se f.eks. s. 15). Men det er fortsat en klar præmis for landpræsten, at man skal bo i tjenestebolig, og den præmis deles af langt de fleste menighedsrådsformænd. At der måske bliver længere imellem præstegårdene, og præsten skal varetage flere sogne, er et vilkår, der skyldes de demografiske forhold, som man også er nødt til at forholde sig til. Præstegården er ikke en hellig ko, men det opfattes stadig som en selvfølge, at præsten skal bo blandt menigheden eller i hvert fald tæt på den.

Af rapporten kan man tilsvarende drage en anden overordnet konklusion nemlig, at det ikke *nødvendigvis* og *altid* er en forandring til det værre, at præstegården nedlægges. Et andet nøgleord i denne sammenhæng kunne være ordet **fællesskab**. Der hvor man har formålet – også udenfor kirkerummet - at skabe rum for fællesskabet i menigheden, og for fællesskabet mellem præst og menighed kan kirkelivet stadig udfolde sig. Det gælder de steder, hvor man har formålet at skabe et fællesskab på tværs af sognegrænser, og det gælder de steder, hvor en sognegård eller medborgerhus er trådt i stedet for præstegården. Det kan med en aktiv indsats fra både menighed og præst være med til at skabe nærhed i menigheden, selv om præsten er blevet mere fjern.

Litteraturliste

Heinz Schilling: Martin Luther

Leben nach Luther. Eine Kulturgeschichte des evangelischen Pfarhauses

Leben nach Luther. das evangelische Pfarrhaus gestern, heute und morgen. Themen Heft zu Veranstaltungen und Ausstellung

J.L. Balling og P.G. Lindhardt: Den nordiske kirkes historie

Jens Holger Schjørring: Reformationen i Danmark

Georg Hansen: Præsten på landet i Danmark i det 18.årh.

Flemming Jerk: Gamle danske præstegårde

Cord Aschenbrenner: Das evangelische Pfarrhaus

Artikler

Thorbjørn Holt: norsk kirkeliv sett fra England. Kirke og kultur 1/2916

Eberhard Harbsmeier: Den lutherske præstegård. Haderslev Stiftsbog 44 (2009)

Dorthe Rebsgaard Sørensen: Emebdsboligen pligten – fremmer eller hæmmer den præstegerningen? Præsteforeningens Blad

Niels henrik Arendt: Afsked med præstegården. Haderslev Stiftsbog 44(2009)

Niels Højgaard: Vi ønsker at nedlægge tjenesteboligen. Haderslev Stiftsbog 44 (2009)

Jesper Yde: præstegårde i Danmark. Præsteforeningens Blad 2006 årg 96, nr 17

Ole Juul: Tryghed til salg. Kronik i Kristelig Dagblad 27.08.2015

Bilag:

Uddrag af mail modtaget den 12. september 2016

Fra Niels Vincens Grunnet, Præsteforeningen

”DDP har ikke en boligpolitik gående udelukkende på tjenesteboliger på landet. Dog indgår det i overvejelserne omkring præstemangel og kommende præsterekruttering, om det på længere sigt skal være lidt lettere at få dispensation fra boligpligt, hvis det er dét, der skal til for at få et embede besat i udkants-Danmark. Men mange steder på landet er det faktisk også modsat, da præsterne ikke selv ønsker at leje/købe i områder, hvor de efterfølgende kan have meget svært ved at komme af med egen bolig igen. Endelig skal man også huske, at der i nogle områder i Danmark - især i nærheden af de store byer - kan være temmelig høje boligpriser – også på landet, hvor tjenesteboligen simpelthen gør det muligt for en præst at bo og arbejde blandt sine sognebørn.

Overordnet fastholder DDP stadig, at tjenesteboligen er et arbejdsvilkår (og arbejdssted) som er et gode for sognets tilgang til præsten lokalt og for den sammenhængskraft som ikke mindst på landet kan være vigtig. Derfor bør tjenesteboligen også have tjenestekontor med mulighed for præstens forberedelse samt samtaler. Præsten har ingen højeste arbejdstid, hvorfor præster også på skæve tidspunkter får henvendelser personligt eller på telefon, hvorfor et tjenestekontor er et særdeles vigtigt arbejdsredskab – både af hensyn til mennesker der henvender sig til præsten, hvor de skal sikres tavshedspligt samt af hensyn til præstens private familie som næppe synes det er spændende med sjælesorgssamtaler inde i deres spisestue.

Men generelt har DDP gennem i sær de sidste 10 års tid gået med til at flere stillinger er uden bolig (i dag ca. 1/3 af alle præstestillinger inkl. OK stillinger uden tjenestebolig). Dette giver grundlæggende en god fleksibilitet og mulighed for de præster, der ikke ønsker tjenestebolig. Men disse stillinger uden boligpligt er typisk i flertalspastorater med flere præster, hvor én eller flere kollegaer har tjenestebolig. DDP ønsker ikke at sætte en nøgle/standard op for, hvornår et menighedsråd kan få lov til at sløjfe en tjenestebolig i forhandling med Provstiudvalg/biskop. Dertil er forholdene alt for forskellige rundt om i landet. Men det høre til de absolutte undtagelser, at kbfs præstestillingen er blevet fritaget for boligpligt.

DDP er meget opmærksomme på at tjenesteboligerne bør være af god og tidssvarende boligstandard, hvorfor vi forhandler dette p.t. med landsforeningen. Ligeledes er vi ligesom Landsforeningen opmærksomme på, at tjenesteboligerne bør energioptimeres i det omfang det er muligt, samt at de skal være rimelige at betale varmemæssigt for præsterne. Derfor sidder vi også i øjeblikket med Landsforeningen og forhandler om en mere retfærdig måde at afregne varmemeforbrug på, hvilket dog i sidste ende skal forhandles hjem med KM.”

